

ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Α΄
(2016-2017)

Πληροφορίες

URL: www.eie.gr

 www.facebook.com/FIE.EIE

☎ 210 72 73 641 (Δρ. Ζήσης Μελισσάκης)
☎ 210 72 73 642 (Δρ. Γεράσιμος Μέρμανος)
☎ 210 72 73 630 (Δρ. Αγγελική Πανοπούλου)

Εγγραφές

Τομέας Βυζαντινών Ερευνών

Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών / Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών

Βασ. Κωνσταντίνου 48, Αθήνα 116 35, 5ος όροφος

Τρίτη: Δρ. Ζήσης Μελισσάκης (γραφείο αρ. 530)

Πέμπτη: Δρ. Αγγελική Πανοπούλου (γραφείο αρ. 522)

Το *Φροντιστήριο Ιστορικών Επιστημών* οργανώνεται απο τον Τομέα Βυζαντινών Ερευνών του Ινστιτούτου Ιστορικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών. Άρχισε να λειτουργεί το έτος 1987-1988 και η λειτουργία του συνεχίζεται φέτος για τριακοστή κατα σειρά περίοδο. Σκοπός του Φροντιστηρίου είναι η μετάδοση σε νέους επιστήμονες ειδικών επιστημονικών γνώσεων απαραίτητων για την πληρέστερη κατάρτιση όσων επιθυμούν να ασχοληθούν με την ιστορική έρευνα. Τα μαθήματα διδάσκονται απο πανεπιστημιακούς καθηγητές, ερευνητές και άλλους ειδικούς επιστήμονες και απευθύνονται σε φοιτητές ή πτυχιούχους, χωρίς να αποκλείεται η συμμετοχή και άλλων ακροατών.

Παράλληλα, λειτουργεί το *Εργαστήριο Παλαιογραφίας, Διπλωματικής και Έρευνας Πηγών*, που έχει σκοπό την εισαγωγή νέων επιστημόνων στη μεθοδολογία της επεξεργασίας, έκδοσης και εκμετάλλευσης ιστορικών πηγών. Στους ερευνητικούς ομίλους του Εργαστηρίου έχουν δυνατότητα συμμετοχής όσοι έχουν παρακολουθήσει τα μαθήματα του Φροντιστηρίου.

Ν. Γ. Μοσχονάς

ΕΓΓΡΑΦΕΣ – ΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ

Δηλώσεις συμμετοχής στο *Φροντιστήριο Ιστορικών Επιστημών* γίνονται δεκτές μέχρι μία εβδομάδα πριν από την έναρξη του κάθε γνωστικού αντικειμένου με αποστολή μηνύματος σε μία από τις ηλεκτρονικές διευθύνσεις των Ζήση Μελισσάκη (zmelis@eie.gr), Γεράσιμου Μέριανου (gmerianos@eie.gr) και Αγγελικής Πανοπούλου (agepan@eie.gr).

Οι εγγραφές και η καταβολή των διδάκτρων (15 ευρώ για ένα μάθημα και 30 ευρώ για περισσότερα ή για το σύνολο των μαθημάτων) διεξάγονται μέχρι και την ημέρα έναρξης διδασκαλίας του κάθε αντικειμένου. Για την πραγματοποίηση ενός μαθήματος απαιτείται η εγγραφή τουλάχιστον 5 ακροατών.

Οι βεβαιώσεις παρακολούθησης παραλαμβάνονται από τους ενδιαφερόμενους μετά το τέλος Μαΐου, ύστερα από αίτημά τους στις παραπάνω ηλεκτρονικές διευθύνσεις.

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ

Τρίτη 8, 15, 22, 29

5-7 μμ. *Λατινική Παλαιογραφία και Διπλωματική*
(Νίκος Γ. Μοσχονάς)

Τρίτη 15, 22, 29

7-9 μμ. *Ελληνική Παλαιογραφία*
(Ζήσης Μελισσάκης)

Πέμπτη 3, 10, 24

3-5 μμ. *Βυζαντινή Νομισματική*
(Γιόρκα Νικολάου)

5-7 μμ. *Από τον χειρόγραφο κώδικα στο έντυπο βιβλίο*
(Στυλιανός Λαμπάκης)

7-9 μμ. *Οι πρόιμοι Σλάβοι: εθνογένεση και επέκταση*
στον ευρωπαϊκό χώρο (5ος-7ος αι.)
(Γεώργιος Καρδαράς)

Παρασκευή 4, 11, 18, 25

3-5 μμ. *Η εξέλιξη του υστεροβυζαντινού*
και οθωμανικού αστικού χώρου
από τον 14ο έως τον 20ό αι.
(Σάββας Τσιλένης)

5-7 μμ. *Αρχαία ελληνικά μυστήρια*
(Γιάννης Νίκου)

Παρασκευή 18

7-9 μμ. *Οι πρόιμοι Σλάβοι: εθνογένεση και επέκταση*
στον ευρωπαϊκό χώρο (5ος-7ος αι.)
(Γεώργιος Καρδαράς)

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

Τρίτη 6, 13

5-7 μμ. *Λατινική Παλαιογραφία και Διπλωματική*
(Νίκος Γ. Μοσχονάς)

7-9 μμ. *Ελληνική Παλαιογραφία*
(Ζήσης Μελισσάκης)

Πέμπτη 1, 8, 15

5-7 μμ. *Από τον χειρόγραφο κώδικα στο έντυπο βιβλίο*
(Στέλιος Λαμπάκης)

Παρασκευή 2, 9, 16

3-5 μμ. *Η εξέλιξη του υστεροβυζαντινού
και οθωμανικού αστικού χώρου
από τον 14ο έως τον 20ό αι.*
(Σάββας Τσιλένης)

5-7 μμ. *Αρχαία ελληνικά μυστήρια*
(Γιάννης Νίκου)

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ

Τρίτη 10, 17, 24, 31

5-7 μμ. *Λατινική Παλαιογραφία και Διπλωματική*
(Νίκος Γ. Μοσχονάς)

7-9 μμ. *Ελληνική Παλαιογραφία*
(Ζήσης Μελισσάκης)

Πέμπτη 12, 19, 26

5-7 μμ. *Αρχαιογνώστες-Αρχαιόφιλοι-
Αρχαιολάτρες-Αρχαιολόγοι*
(Ιόλη Βιγγοπούλου)

7-9 μμ. *Εισαγωγή στο μεσαιωνικό έπος
της Δυτικής Ευρώπης*
(Δημήτρης Γ. Πεταλάς)

Παρασκευή 13, 20, 27

4-6 μμ. *Η εξέλιξη του υστεροβυζαντινού
και οθωμανικού αστικού χώρου
από τον 14ο έως τον 20ό αι.*
(Σάββας Τσιλένης)

6-8 μμ. *Αρχαιολογία της Σικελίας. Πανελλήνιες
και αυτόχθονες λατρείες*
(Paolo Daniele Scirpo)

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ

Τρίτη 7, 14, 21, 28

- 3-5 μμ. *Ιστορία της Τεχνολογίας.*
Ιστοριογραφικές Παρατηρήσεις
(Τέλης Τύμπας -
Χρήστος Καραμπάτσος)
- 5-7 μμ. *Λατινική Παλαιογραφία και Διπλωματική*
(Νίκος Γ. Μοσχονάς)
- 7-9 μμ. *Ελληνική Παλαιογραφία*
(Ζήσης Μελισσάκης)

Πέμπτη 2, 9, 16, 23

- 3-5 μμ. *Εισαγωγή στην Αρχαία Ελληνική Νομισματική*
(Ευαγγελινή Μάρκου)
- 7-9 μμ. *Στοιχεία για την εκπαίδευση μέσα από τις πηγές*
του ΙΙου αιώνα
(Σταυρούλα Χονδρίδου)

Πέμπτη 2, 9

- 5-7 μμ. *Αρχαιογνώστες-Αρχαιόφιλοι-*
Αρχαιολάτρες-Αρχαιολόγοι
(Ιόλη Βιγγοπούλου)

Πέμπτη 16, 23

- 5-7 μμ. *Βυζαντινή Κεραμική*
(Ναταλία Πούλου)

Παρασκευή 3, 10, 17

- 6-8 μμ. *Παπυρολογία*
(Σταμάτης Μπουσές)

ΜΑΡΤΙΟΣ

Τρίτη 7, 14, 21, 28

- 3-5 μμ. *Βυζαντινή Επιγραφική*
(Νίκος Μελβάνι)
- 5-7 μμ. *Λατινική Παλαιογραφία και Διπλωματική*
(Νίκος Γ. Μοσχονάς)
- 7-9 μμ. *Ελληνική Παλαιογραφία*
(Ζήσης Μελισσάκης)

Πέμπτη 2, 9, 16, 23, 30

- 5-7 μμ. *Η θεωρία της «Περιορισμένης Οικουμένης»
και τα σχετικά κείμενα*
(Τηλέμαχος Λουγγής)
- 7-9 μμ. *Η βυζαντινή Αθήνα μέσα από τα κείμενα.
Ισορροπώντας ανάμεσα στο κλασικό παρελθόν
και στο χριστιανικό παρόν (400-1200 μ.Χ.)*
(Γιώργος Τσιαπλές)

Παρασκευή 3, 10, 17, 24, 31

- 4-6 μμ. *Εισαγωγή στην ιστορία
της ισλαμικής αρχιτεκτονικής*
(Εμμανουήλ Γεωργουδάκης)
- 6-8 μμ. *Παπυρολογία*
(Σταμάτης Μπουσές)

ΑΠΡΙΛΙΟΣ

Τρίτη 4, 25

- 3-5 μμ. *Βυζαντινή Επιγραφική*
(Νίκος Μελβάνι)
- 5-7 μμ. *Λατινική Παλαιογραφία και Διπλωματική*
(Νίκος Γ. Μοσχονάς)
- 7-9 μμ. *Ελληνική Παλαιογραφία*
(Ζήσης Μελισσάκης)

Πέμπτη 6, 27

- 3-5 μμ. *Πρώιμες κατακτήσεις των Αράβων:
Η κατάκτηση της Αιγύπτου και της Λιβύης*
(7ος αι. μ.Χ.)
(Βασίλειος Χρηστίδης)
- 5-7 μμ. *Βυζαντινή Σφραγιστική*
(Γιόρκα Νικολάου)
- 7-9 μμ. *Εραλδική*
(Μάριος Μπλέτας)

Παρασκευή 7, 28

- 4-6 μμ. *Θέματα από την ιστορία του χρήματος*
(Γεράσιμος Μέριανος -
Γιάννης Στόγιας)
- 6-8 μμ. *Αρχαία ελληνικά μυστήρια*
(Γιάννης Νίκου)

ΜΑΪΟΣ

Τρίτη 2, 9, 16, 23, 30

5-7 μμ. *Οι Σταυροφορίες με τη ματιά των Αράβων χρονικογράφων*
(Νίκος Γ. Μοσχονάς)

7-9 μμ. *Ελληνική Παλαιογραφία*
(Ζήσης Μελισσάκης)

Τρίτη 2, 9

3-5 μμ. *Βυζαντινή Επιγραφική*
(Νίκος Μελβάνι)

Τρίτη 16, 23, 30

3-5 μμ. *Θέματα εικονογραφίας Βυζαντινής Νομισματικής (συμβολισμοί και ερμηνευτικές προσεγγίσεις)*
(Βάσω Πέννα)

Πέμπτη 4, 11, 18, 25

4-6 μμ. *Η βυζαντινή διοίκηση μέσα από τις σφραγίδες των αξιωματούχων*
(Εφη Ράγια)

Πέμπτη 4, 11, 18

6-8 μμ. *Μεσαιωνικά Λατινικά*
(Μιχάλης Κωνσταντίνου-Ρίζος)

Παρασκευή 5, 12, 19, 26

6-8 μμ. *Αρχαία ελληνικά μυστήρια*
(Γιάννης Νίκου)

8-9 μμ. *Βενετία: ιστορική περιδιάβαση στον δομημένο χώρο*
(Σέργιος Μοσχονάς)

ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ

ΜΑΪΟΣ

Πέμπτη 25

6-9 μμ. *Φόνος στο Βυζάντιο*
(Αικατερίνη Μήτσιου)

Παρασκευή 26

3-6 μμ. *Η περιβαλλοντική και κλιματική ιστορία
της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας: μια επισκόπηση*
(Johannes Preiser-Kapeller)

ΔΙΔΑΣΚΟΥΝ

Ιόλη Βιγγοπούλου	Ιστορικός, εξωτερική επιστημονική συνεργάτις ΙΙΕ/ΕΙΕ
Εμμανουήλ Γεωργουδάκης	Φιλολόγος - Ιστορικός Ισλαμικής Τέχνης
Χρήστος Καραμπάτσος	Δρ. Ιστορίας της Τεχνολογίας
Γεώργιος Καρδαράς	Ιστορικός, Κύριος Ερευνητής ΙΙΕ/ΕΙΕ
Μιχάλης Κωνσταντίνου-Ρίζος	Φιλολόγος - Παλαιογράφος
Στέλιος Λαμπάκης	Φιλολόγος, Διευθυντής Ερευνών ΙΙΕ/ΕΙΕ
Τηλέμαχος Λουγγής	Ιστορικός, ομ. Διευθυντής Ερευνών ΙΙΕ/ΕΙΕ
Ευαγγελινή Μάρκου	Αρχαιολόγος - Νομισματολόγος, Εντεταλμένη Ερευνητρια ΙΙΕ/ΕΙΕ
Νίκος Μελβάνι	Αρχαιολόγος, Επιστημ. συνεργάτης ΙΙΕ/ΕΙΕ
Ζήσης Μελισσάκης	Παλαιογράφος, Κύριος Ερευνητής ΙΙΕ/ΕΙΕ
Γεράσιμος Μέρμανος	Ιστορικός, Εντεταλμένος Ερευνητής ΙΙΕ/ΕΙΕ
Αικατερίνη Μήτσιου	Δρ. Ιστορίας
Νίκος Γ. Μοσχονάς	Ιστορικός, ομ. Διευθυντής Ερευνών ΙΙΕ/ΕΙΕ
Σέργιος Μοσχονάς	Ιστορικός
Μάριος Μπλέτας	Νομικός - Εραλδιστής
Σταμάτης Μπουσές	Φιλολόγος-Παπυρολόγος, Επ. Καθηγητής Πανεπιστημίου Θράκης
Γιόρκα Νικολάου	Ιστορικός - Νομισματολόγος, Νομισματικό Μουσείο Αθηνών
Γιάννης Νίκου	Αρχαιολόγος
Βάσω Πέννα	Ιστορικός - Νομισματολόγος, Αν. Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πελοποννήσου
Δημήτρης Γ. Πεταλάς	Δρ. Συγκριτικής Μεσαιωνικής Φιλολογίας
Ναταλία Πούλου	Αρχαιολόγος, Αν. Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
Johannes Preiser-Kapeller	Ιστορικός, Ερευνητής Österreichische Akademie der Wissenschaften
Έφη Ράγια	Δρ. Ιστορίας, Διδάσκουσα στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
Paolo Daniele Scirpo	Δρ. Κλασικής Αρχαιολογίας
Γιάννης Στόγιας	Αρχαιολόγος - Νομισματολόγος
Γιώργος Τσιαπλές	Δρ. Φιλολόγος
Σάββας Τσιλένης	Δρ. Αρχιτέκτων - Πολεοδόμος
Τέλης Τύμπας	Ιστορικός της Τεχνολογίας, Αν. Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών
Σταυρούλα Χονδρίδου	Δρ. Ιστορίας, Επίτιμη σχολική σύμβουλος
Βασίλειος Χρηστίδης	τ. Καθηγητής Αραβικής Ιστορίας Πανεπιστημίων Columbia και Ιωαννίνων - Δ/ντής Ινστιτούτου Ελληνοανατολικών και Αφρικανικών Σπουδών

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ (Κατ' αλφαβητική σειρά διδασκόντων)

- **Ιόλη Βιγγοπούλου, Αρχαιογνώστες - Αρχαιόφιλοι - Αρχαιολάτρες - Αρχαιολόγοι. Πρόσωπα και συναντήσεις, έρευνες και ανασκαφές, συλλογές και λαφυραγωγίες. Οι Δυτικοευρωπαίοι περιηγητές και τα αρχαιολογικά τους ενδιαφέροντα**

Η πνευματική και καλλιτεχνική πορεία της Ευρώπης για την έρευνα του αρχαιοελληνικού πολιτισμού μορφοποιήθηκε με τις πορείες των Δυτικοευρωπαίων ταξιδιωτών στη Ν.Α. Ευρώπη και στην Ανατολική Μεσόγειο. Οι οδοιπορίες, οι ανασκαφές και τα επακόλουθα του αρχαιολογικού τους ενδιαφέροντος. Μεταξύ άλλων θα παρουσιαστούν ο μετεωρίτης της αρχαιολατρίας (Κυριακός Αγκωνίτης), ο εισηγητής της αρχαιολογίας των Αθηνών (J. Spon) ο πανεπιστήμων του Αρχιπελάγους (J. Pitton de Tournefort), οι «ευκαιριολόγοι» της εκστρατείας του Μοροζίνη, η αντιπαλότητα της γαλλικής και της αγγλικής κλασικιστικής αρχιτεκτονικής σχολής και πως αυτή εκφράστηκε και εικαστικά (D. Le Roy, J. Stuart/N. Revett), οι Dilletanti και οι αρχαιολογικές τους αποστολές και οι αρχαιόφιλοι της προεπαναστατικής περιόδου (P. Ol. Brondsted, W. Gell κ.ά.) αλλά και οι συλλέκτες και συλλογές αρχαιοτήτων (R. Pococke, P. Lucas, Choiseul-Gouffier, Ed. Dodwell κ.ά.). Οι μεγάλες λαφυραγωγίες (Ναός της Αφαίας, Ναός του Επικουρίου Απόλλωνα, η Αφροδίτη της Μήλου, το επιτελείο του Elgin στη Ακρόπολη, κλπ), η Γαλλική Επιστημονική Αποστολή και οι πρώτες ανασκαφές στο Ελληνικό Κράτος, οι αρχαιολογικές περιοδείες στα νησιά (G. Deschamps, L. Ross, R. Paschley και T. A. B. Spratt) και το νέο έδαφος για ανασκαφές και συλλεκτικές δραστηριότητες, ο βόρειο-ελλαδικός χώρος (Θεσσαλονίκη, Σαμοθράκη).

- **Εμμανουήλ Γεωργουδάκης, Εισαγωγή στην ιστορία της ισλαμικής αρχιτεκτονικής**

Οι εισηγήσεις διαρθρώνονται σε τέσσερα δίωρα με περιεχόμενο τις κύριες υφολογικές περιόδους της ισλαμικής αρχιτεκτονικής, όπως καθορίστηκαν από τις σημαντικότερες δυναστείες. Το κέντρο βάρους πέφτει στην Ανατολική Μεσόγειο, ως περιοχή αμεσοτέρου ενδιαφέροντος λόγω γεωγραφικής γειτνιάσεως και ιστορικής επαφής με τον Ελληνισμό.

Πρώτη θεματική

1. Προϊσλαμική Περίοδος - Εμφάνιση του Ισλάμ

Οι πηγές και τα προβλήματα στον καθορισμό της γενέσεως αυτού που ονομάζουμε ισλαμική τέχνη από τον 3ο αι. μ.Χ. περίπου έως τον 7ο αι. μ.Χ. – θάνατος του Μωάμεθ – κήρυκας του Ισλάμ.

2. Ορθόδοξοι Χαλίφες – Ομαϊάδες

Μία σύντομη, αλλά εκρηκτική και καθοριστική, περίοδος με πλήθος ανοιχτών ζητημάτων, αλλά και στενής συνάφειας με την ελληνορωμαϊκή υλική και πνευματική οικουμένη που διήρκεσε μόλις εκατό (πλην όμως καθοριστικά) χρόνια, από τα μέσα του 7ου αι. μ.Χ. έως τα μέσα του 8ου αι. μ.Χ., με μία ξαφνική και αιματηρή πτώση και μία απροσδόκητη αναβίωση στην Ισπανία.

Δεύτερη θεματική

1. Αββασίδες

Από το 750 έως την πτώση της Βαγδάτης στα χέρια των Μογγόλων, παρά την συρρίκνωση της πραγματικής τους εξουσίας και την αμφισβήτηση της πνευματικής τους επικυριαρχίας επί των μουσουλμάνων πιστών, διαμορφώθηκε η κλασική εποχή στις τέχνες του Ισλάμ και φυσικά και στην Αρχιτεκτονική. Έτσι λοιπόν, Βαγδάτη και Σαμάρρα

δίνουν νέες καλλιτεχνικές κατευθύνσεις για ολόκληρο τον ισλαμικό κόσμο πάνω στις ήδη θεμελιωμένες δομές.

2. Ιράν-Κεντρική Ασία

Πολύ σύντομα θα παρουσιαστούν τα σημαντικότερα και καθοριστικότερα μνημεία της εποχής των Μογγόλων. Η Σαμαρκάνδη γίνεται το χωνευτήρι των διαφόρων μεμονωμένων τάσεων και κατευθύνσεων, τεχνολογιών και τεχνικών, ενώ αναμειγνύονται τα καλλιτεχνικά ύφη από όλες τις γωνιές της μογγολικής επικράτειας με θαυμαστά αποτελέσματα.

Τρίτη θεματική

1. Φατιμίδες

Η πρώτη σιιτική δυναστεία με αξιώσεις οικουμενικές δίνει νέα έκφραση στις τέχνες συνολικά, εγκαινιάζει μία νέα εποχή και φυσικά την Αρχιτεκτονική της. Ποιός δεν γνωρίζει το μεγαλύτερο καθίδρυμά τους, την πόλη του Καΐρου και το αλ-Αζχαρ;

2. Μαμελούκοι

Η Αίγυπτος επιστρέφει με τον Σαλαδίνο στο σουννιτικό Ισλάμ και η δυναστεία του ακολουθείται από τους στρατιώτες-δούλους, τους Μαμελούκους. Τουρκογενείς και Καυκάσιοι στην καταγωγή, καθιερώνουν με την δυναστεία τους τις νέες αισθητικές μορφές που άρχισαν να διαμορφώνονται νωρίτερα, αλλά συγχρόνως τις αναπτύσσουν τόσο ως προς την κλίμακα όσο και ως προς την πρωτοτυπία της ανασύνθεσης των προϋπαρχουσών δομών.

Τέταρτη θεματική

1. Σελτζούκοι – Εμιράτα

Από τους Μεγάλους Σελτζούκους του Ιράν στο Σουλτανάτο της Ρωμανίας. Η ντόπια αρχιτεκτονική και τεχνική της Μικράς Ασίας, αναπτύσσει πλέον τον δικό της ισλαμικό χαρακτήρα. Ιρανικά και Μαμελουκικά στοιχεία, μαζί με βυζαντινά, αρμενικά και γεωργιανά, αρχίζουν να ομογενοποιούνται σε νέες χρήσεις και νέες παραλλαγές, με σαφείς αισθητικές επιλογές και πρότυπα άλλοτε ξεκάθαρα και άλλοτε ασαφή. Η διάλυση που επιφέρουν οι Μογγόλοι δημιουργεί την μεταβατική περίοδο των εμιράτων. Ύφος εκλεκτικό, ή μάλλον πειραματικό, αρχίζει να δίνει τα πρώτα γονίδια του πρώιμου και κλασικού οθωμανικού ύφους.

2. Εμιράτα – Οθωμανοί

Από ένα εμιράτο μεταξύ πολλών, το Οθωμανικό επεκτείνεται σταδιακά τόσο εις βάρος των χριστιανικών ηγεμονιών όσο και των ισλαμικών. Αποβάλλει σιγά-σιγά τον επαρχιακό χαρακτήρα του, και επιδιώκει συνειδητά να δημιουργήσει ένα αυτοκρατορικό-οικουμενικό αρχιτεκτονικό ύφος, με πλήρη συνείδηση της «οθωμανικότητας». Από τον 16ο αι. και μετά αυτό είναι πραγματικότητα, ώστε πλέον η οθωμανική κυριαρχία να είναι ορατή απλώς και μόνο από την μορφή του τζαμιού της πόλης, ακόμη και στις χώρες με μακρά και υψηλή παράδοση στην Αρχιτεκτονική, όπως η Αίγυπτος, η Συρία ή το Ιράκ.

- **Χρήστος Καραμπάτσος - Τέλης Τύμπας, *Ιστορία της Τεχνολογίας. Ιστοριογραφικές Παρατηρήσεις***

(βλ. Τέλης Τύμπας - Χρήστος Καραμπάτσος)

- **Γεώργιος Καρδαράς, *Οι πρόιμοι Σλάβοι: εθνογένεση και επέκταση στον ευρωπαϊκό χώρο (5ος-7ος αι.)***

Στόχος του προσφερόμενου αντικειμένου είναι η σφαιρική παρουσίαση της εμφάνισης και εξάπλωσης των Σλάβων στον χώρο της Ανατολικής, Κεντρικής και Νοτιοανατολικής Ευρώπης. Με βάση τις μαρτυρίες των γραπτών πηγών και τα αρχαιολογικά ευρήματα, παρουσιάζονται οι απόψεις γύρω από τον χώρο της σλαβικής εθνογένεσης, οι πολιτισμοί που σχετίζονται με τους Σκλαβηνούς και τους Άντες, το ζήτημα της σύνδεσης των Σλάβων με τους Venethi της Αρχαιότητας, οι φάσεις της επέκτασης των Σλάβων στον ευρωπαϊκό χώρο, οι πολιτισμικές μεταβολές που συντελέστηκαν, το λεγόμενο πρώτο σλαβικό κράτος υπό τον Σάμο κ.ά. Επίσης, εξετάζονται οι σχέσεις του Βυζαντίου με τους πρώιμους Σλάβους κατά τον 6ο και 7ο αιώνα, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά στις επιδρομές και εγκαταστάσεις των Σλάβων στα Βαλκάνια, καθώς και οι μαρτυρίες των βυζαντινών πηγών για τα ήθη, τα έθιμα και την πολεμική τέχνη των πρώιμων Σλάβων.

• **Στέλιος Λαμπάκης, *Από τον χειρόγραφο κώδικα στο έντυπο βιβλίο. Στοιχεία Κωδικολογίας, εκδοτικής και κριτικής του κειμένου***

- Ορισμοί και αντικείμενο.
- Συγκλίσεις και αποκλίσεις Κωδικολογίας και Παλαιογραφίας.
- Οι σύγχρονοι κατάλογοι χειρογράφων κωδίκων.
- Από το χειρόγραφο στο έντυπο βιβλίο και στα e-books.
- Μεθοδολογία και προβλήματα της εκδοτικής πρακτικής και της κριτικής του κειμένου.

• **Τηλέμαχος Λουγγής, *Η θεωρία της «Περιορισμένης Οικουμένης» και τα σχετικά κείμενα***

Η ειδική βιβλιογραφία του μαθήματος θα στηρίζεται σε αποτελέσματα μακρόχρονων προσωπικών ερευνών.

• **Ευαγγελινή Μάρκου, *Εισαγωγή στην Αρχαία Ελληνική Νομισματική***

Το σεμιναριακό μάθημα με θέμα «Εισαγωγή στην Αρχαία Ελληνική Νομισματική» απευθύνεται σε όσους επιθυμούν μια πρώτη επαφή με την επιστήμη της Νομισματικής των αρχαϊκών, κλασικών και ελληνοιστικών χρόνων (6ος-1ος αι. π.Χ.).

Στο πλαίσιο των μαθημάτων θα παρουσιαστούν η εμφάνιση και η διάχυση του κερματοφόρου νομίσματος (απαρχές νομίσματος, ιστορικές πηγές, σταθμητικοί κανόνες, νομισματική κυκλοφορία, εικονογραφία, ενδεικτικές νομισματοκοπίες πόλεων, βασιλέων και κοινών), καθώς και η εφαρμογή των νέων τεχνολογιών στη νομισματική επιστήμη (νομισματική και διαδίκτυο, ψηφιοποίηση ιδιωτικών και δημόσιων συλλογών, εκπαιδευτικές εφαρμογές με θέμα το νόμισμα, αρχαία νομισμάτων κτλ).

Το αναλυτικό διάγραμμα της δομής των μαθημάτων καθώς και η σχετική βιβλιογραφία θα κοινοποιηθούν στους φοιτητές στο πρώτο μάθημα.

• **Ζήσης Μελισσάκης, *Ελληνική Παλαιογραφία***

Η εξέλιξη της ελληνικής γραφής, κυρίως μέσα από τα χειρόγραφα βιβλία, από τον 4ο π.Χ. αι. έως την πλήρη επικράτηση του εντύπου στις αρχές του 19ου. Δίνεται έμφαση στη μικρογράμματη γραφή, που από τον 9ο αι. αντικαθιστά τη μεγαλογράμματη και στην οποία είναι γραμμένα τα περισσότερα σωζόμενα χειρόγραφα. Το καθαρά θεωρητικό μέρος του

μαθήματος συμπληρώνεται από πολλές ασκήσεις ανάγνωσης χειρογράφων, με στόχο την εξοικείωση των διδασκομένων με τις ιδιομορφίες και τις μεταβολές του ελληνικού βυζαντινού αλφάβητου.

• **Γεράσιμος Μέρμανος - Γιάννης Στόγιας, *Θέματα από την ιστορία του χρήματος***

Αντικείμενο των παρουσιάσεων αποτελεί σειρά θεματικών που εντάσσονται σε ένα ευρύ χρονικό φάσμα εκτεινόμενο από τις πρόδρομες μορφές χρήματος έως τις χρηματοπιστωτικές πρακτικές της Αναγέννησης, με επίκεντρο την ελληνο-ρωμαϊκή Αρχαιότητα και το Βυζάντιο. Ενδεικτικά στην επιχειρούμενη επισκόπηση θα γίνει πραγμάτευση ζητημάτων όπως:

- η έννοια του (κερματόμορφου) χρήματος, φιλοσοφικές αντιλήψεις και κοινωνικές πρακτικές
- *realia* και μαρτυρίες για εκφάνσεις της διαχείρισης του χρήματος στην Αρχαιότητα
- πρακτικές κιβδηλείας και κρατικοί μηχανισμοί ελέγχου
- απόψεις των Πατέρων της Εκκλησίας για το χρήμα
- παραγωγικές και «μη παραγωγικές» επενδύσεις στο Βυζάντιο
- επιπτώσεις της ρευστότητας και της έλλειψης ρευστότητας του χρήματος

• **Αικατερίνη Μήτσιου, *Φόνος στο Βυζάντιο***

Σκοπός του μαθήματος είναι η εγκληματολογική προσέγγιση του φόνου στο Βυζάντιο. Οι φόνοι έχουν απασχολήσει ευρύτερες έρευνες για τα εγκλήματα και την τιμωρία τους με βάση το βυζαντινό δίκαιο. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει επιδείξει η έρευνα για τις δολοφονίες αυτοκρατόρων καθώς οδηγούσαν σε αλλαγές σε επίπεδο εξουσίας. Στα πλαίσια του σεμιναριακού μαθήματος θα παρουσιαστούν εν πρώτοις νέες προσεγγίσεις στο ρόλο που η βία και ειδικότερα οι φόνοι έπαιζαν στις μεσαιωνικές κοινωνίες. Επίσης, θα παρουσιαστούν διάφορες περιπτώσεις φόνων βάσει των γραπτών πηγών και των αρχαιολογικών δεδομένων. Τέλος, θα γίνει ανάλυση ορισμένων φόνων στο Βυζάντιο με τη βοήθεια σύγχρονων εγκληματολογικών θεωρήσεων.

• **Νίκος Γ. Μοσχονάς, *Λατινική Παλαιογραφία και Δοτική Διπλωματική***

Α'. Έπειτα από σύντομη εισαγωγή στην εξέλιξη της λατινικής γραφής θα εξεταστούν αναλυτικότερα οι τύποι της μεσαιωνικής γοθτικής γραφής και συγκεκριμένα η γραφή βιβλίων (*scriptura libraria*), η ποικιλία των γραφών γραμματείας (*scriptura documentaria*), η νοταριακή γραφή και οι τύποι γραφής ειδικών κατηγοριών (επιγραφική, εμπορική, ιδιωτική γραφή).

Β'. Η Διπλωματική επιστήμη εξετάζει τη μορφή, τη σύνταξη και τη διάρθρωση των δημόσιων και ιδιωτικών εγγράφων. Στη σειρά των μαθημάτων θα εξεταστεί η μορφολογία των επισήμων εγγράφων που απολύονται από τις δυτικές μεσαιωνικές γραμματείες (αυτοκρατορική, παπική, ηγεμονική, επισκοπική), των νοταριακών και των ιδιωτικών εγγράφων, καθώς και τα προβλήματα που σχετίζονται με την αυθεντικότητα ή την παραποίηση των εγγράφων.

- **Νίκος Γ. Μοσχονάς, *Οι Σταυροφορίες με τη ματιά των Αράβων χρονικογράφων***

Μετά απο σύντομη αναφορά στο σταυροφορικό κίνημα θα εξεταστεί το ιστορικό γεγονός της πολιορκίας και της άλωσης της Ιερουσαλήμ απο τους Σταυροφόρους, τελικός στόχος της Α΄ Σταυροφορίας, όπως παρουσιάζεται σε αραβικές πηγές. Τα κείμενα της εποχής αποκαλύπτουν άλλοτε με αφέλεια διατύπωσης και άλλοτε με σκληρή περιγραφή την τραγική διάσταση ιδεολογίας και ένοπλης δράσης.

- **Σέργιος Μοσχονάς, *Βενετία: ιστορική περιδιάβαση στον δομημένο χώρο***

Στόχος των συναντήσεων θα είναι η γνωριμία με την εσωτερική ιστορία της Βενετίας όπως αυτή προκύπτει από την ανάγνωση των κτηριακών δομών και των δομικών και των αρχιτεκτονικών στοιχείων των οικοδομημάτων, καθώς και της χρήσης των δημόσιων χώρων της πόλης.

- **Μάριος Μπλέτας, *Εραλδική***

Εραλδική είναι ο βοηθητικός της Ιστορίας κλάδος που μελετά τα οικόσημα. Μιλάμε για τη Δυτική Ευρώπη στη διάρκεια του Μεσαίωνα και επικεντρωνόμαστε σ' αυτήν, αφήνοντας έξω από τη θεώρησή μας άλλες μορφές χρήσης εμβλημάτων σε άλλες περιοχές και περιόδους. Στη μεσαιωνική Ευρώπη και στις συγκεκριμένες κοινωνικές και πολιτιστικές συνθήκες (φεουδαρχία, αυστηρή κοινωνική ιεραρχία, διακυβέρνηση από τους έχοντες την ικανότητα να φέρουν όπλα) αναπτύχθηκε ένα σύστημα, στο οποίο οι κοινωνικά εξέχοντες διακρίνονταν από κάποια παράσταση που υιοθετούσαν ως έμβλημα προσωπικό, αναλλοίωτο και κληρονομητό. Ο κόσμος των οικοσήμων αντικατόπτριζε έναν κόσμο της φαντασίας συμβολικό, πολύχρωμο και παιγνιώδη, και ήταν το εργαλείο με το οποίο η εξουσία εξέπεμπε τα μηνύματα της ισχύος της. Στην πραγματικότητα η περιδιάβαση στον κόσμο αυτό είναι μια περιδιάβαση στην (πολιτική) ιστορία αλλά και στην αισθητική και τον πολιτισμό της μεσαιωνικής Ευρώπης.

- **Γιόργκα Νικολάου, *Βυζαντινή Νομισματική***

Το νόμισμα ως χρήμα και ως αντικείμενο θα εξετασθεί καθ' όλη την χιλιόχρονη ιστορική πορεία της βυζαντινής αυτοκρατορίας, επιμένοντας, ιδιαίτερα, στο τριμεταλλικό νομισματικό σύστημα, τις ισοτιμίες των νομισμάτων, την αγοραστική αξία, την ποικίλη εικονογραφία των νομισματικών τύπων και την έκφραση της βυζαντινής αυτοκρατορικής ιδεολογίας μέσω του νομίσματος. Επίσης, σύντομα θα παρουσιαστούν οι τεχνικές παραγωγής, στοιχεία για την οργάνωση, τον έλεγχο και την διοίκηση των νομισματοκοπειών στον βυζαντινό κόσμο.

- **Γιόργκα Νικολάου, *Βυζαντινή Σφραγιστική***

Αντικείμενο μελέτης της Σφραγιστικής είναι οι σφραγίδες και κατά κύριο λόγο τα μολυβδόβουλλα, οι μολύβδινες σφραγίδες. Η Σφραγιστική, συγγενής με τη Νομισματική, αποτελεί αυτόνομη επιστήμη, που αναπτύχθηκε από τα τέλη του 19ου αι. Τα μολυβδόβουλλα, οι μολύβδινες σφραγίδες ή βούλλες, που εξασφάλιζαν το απόρρητο και πιστοποιούσαν την αυθεντικότητα της ιδιωτικής αλληλογραφίας, αλλά και των επισήμων

εγγράφων, χρησιμοποιήθηκαν ευρύτατα στο Βυζάντιο από όλες τις κοινωνικές και επαγγελματικές τάξεις. Μολύβδινες βούλλες σφράγιζαν την αλληλογραφία – ιδιωτική και υπηρεσιακή – κάθε είδους κεντρικών ή επαρχιακών, κρατικών και εκκλησιαστικών αξιωματούχων, αλλά και απλών ιδιωτών. Επίσης, τα μολυβδόβουλλα επιβεβαίωναν το γνήσιο της υπογραφής του αποστολέα, καθώς πολλές φορές αυτή καθεαυτή η υπογραφή παραλειπόταν. Τέλος, με μολύβδινες βούλλες σφραγίζονταν δέματα εμπορευμάτων, κατά κύριο λόγο μονοπωλιακών ειδών, που προορίζονταν για εξωτερικό εμπόριο και περνούσαν από τελωνειακό έλεγχο.

Οι βυζαντινές βούλλες ως ψηφίδες συνθέτουν ένα πολύχρωμο σκηνικό και συνιστούν ανοικτό βιβλίο πληροφόρησης για το βίο και τον πολιτισμό των βυζαντινών ανθρώπων, καθώς το Βυζάντιο αποτελούσε την πεμπτουσία της γραφειοκρατίας, αλλά και της ιδιωτικής επιστολογραφίας, μια και η αλληλογραφία ήταν η κυρίαρχη μορφή επικοινωνίας. Και βέβαια, οι επιγραφές και οι παραστάσεις των μολυβδοβούλλων αποκαλύπτουν μίαν ακόμη πτυχή της βαθιάς θρησκευτικής πίστης των βυζαντινών. Οι εικονογραφικές και επιγραφικές επιλογές σε αυτά καθορίζονται από τον τρόπο του σκέπτεσθαι του ίδιου του βυζαντινού ανθρώπου, που διαποτίζεται από θεοκρατικές αντιλήψεις. Όποιος και αν είναι ο κάτοχος της βούλλας, είναι, όπως όλοι οι βυζαντινοί, μέλος μίας κοινωνίας που διαπνέεται από το έλεω Θεοῦ δόγμα. Με αυτή την αντίληψη διακινεί την αλληλογραφία του και τελικά τον εαυτό του, τους τίτλους, τα αξιώματά του και κάποτε τις φιλοδοξίες και τις επιδιώξεις του.

Στο μάθημα εξετάζονται:

- Η κατασκευή και η χρήση της μολύβδινης βούλλας
- Η Γλώσσα και οι Επιγραφές των μολυβδοβούλλων
- Οι Αυτοκρατορικές βούλλες και η αυτοκρατορική Γραμματεία
- Η Διοίκηση
- Στοιχεία της εικονογραφίας των μολυβδοβούλλων
- Στοιχεία χρονολόγησης βυζαντινών μολυβδοβούλλων
- Επίσης, στο μάθημα δίνεται στους ενδιαφερόμενους μικρή σεμιναριακή εργασία

• Γιάννης Νίκου, *Αρχαία ελληνικά μυστήρια*

Μεταξύ των ποικίλων εκφάνσεών του, ο αρχαίος ελληνικός κόσμος ενσωματώνει μια ιδιαίτερη διάσταση εσωτερικού φιλοσοφικού χαρακτήρα, αυτή των Μυστηρίων. Από τον θρυλικό Ορφέα, προπάτορα και θεμελιωτή του ελληνικού μυστικισμού, και την αποκρυφιστική παρακαταθήκη των νόμων του Ερμητισμού έως τον Πυθαγόρα, τα Κρητικά, τα Καβείρια, τα Ελευσίνια, τα Διονυσιακά και τους Νεοπλατωνικούς, τα Μυστήρια αναπτύχθηκαν σε παράλληλη πορεία και αλληλοσυμπληρούμενα με τη θρησκεία, την επιστήμη και την τέχνη και εξελίχθηκαν σε κύριους εκφραστές της ανάγκης για πνευματική αναζήτηση και ψυχική άσκηση με σκοπό τη φώτιση του ανθρώπου. Ωστόσο, πέραν των εξωτερικών εκδηλώσεών τους, η βαθύτερη δομή και λειτουργία τους παραμένει σχεδόν άγνωστη ή εξαιρετικά δυσερμήνευτη. Σκοπός του σεμιναρίου είναι η ανασύσταση του σύμπαντος των Μυστηρίων μέσα από την ενδελεχή μελέτη και ανάλυση των αρχαιολογικών ευρημάτων, του μύθου και των γραπτών πηγών, ώστε να προσεγγίσουμε μερικές από τις ουσιωδέστερες πτυχές τους.

• Δημήτρης Γ. Πεταλάς, *Εισαγωγή στο μεσαιωνικό έπος της Δυτικής Ευρώπης*

Α'. Γενική Εισαγωγή. Οι αρχαιότερες μαρτυρίες. *Τραγούδι των Νιμπελούνγκεν* (περί το

- 1200): Ιστορικό υπόβαθρο, μυθολογικά και λαογραφικά στοιχεία, συμβολική.
- Β'. *Βάλτερ ο χεροδύναμος (Waltharius manufortis)*, λατινική διασκευή χαμένου έπους από τον κύκλο των Νιμπελούνγκεν (Θ'-Γ' αι.): Ιστορικά στοιχεία, κλασικές και θεολογικές επιδράσεις, συμβολική, κωμικά στοιχεία.
- Γ'. *Τραγούδι του Ρολάνδου* (περί το 1080): Ιστορικό υπόβαθρο, στοιχεία από το γερμανικό ηρωικό παγανιστικό ιδεώδες, ύστερα χριστιανικά ηθικοπλαστικά στοιχεία, συμβολική, σταυροφορική προπαγάνδα.
- Εάν το επιτρέψει ο χρόνος: Μνεία των – ελάχιστων – σχέσεων δυτικού και βυζαντινού έπους: 1) Μονομαχία πατέρα-γιου (*Άσμα του Χίλντεμπραντ*, τραγούδια του *Ανδρονικόπουλου* και του *Τσαμαδού*). 2) Πάλη της αμαζονικής κόρης με τον μόνο ισχυρότερό της ήρωα και συνακόλουθη παρθενοφορία (*Τραγούδι των Νιμπελούνγκεν, Διγενής Ακρίτας*).

• **Johannes Preiser-Kapeller, *Η περιβαλλοντική και κλιματολογική ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας: μια επισκόπηση***

Η αλληλεπίδραση μεταξύ ανθρώπινων κοινωνιών και φυσικού περιβάλλοντος έχει απασχολήσει εδώ και αρκετό καιρό τις Βυζαντινές Σπουδές, ειδικά στα πλαίσια της μελέτης της ιστορικής γεωγραφίας. Από τη δεκαετία του 1990 και εξής, πρωτοπόροι όπως ο Johannes Koder ή ο Ιωάννης Τελέλης έχουν εισαγάγει μια συστηματική ανάλυση ιδιαίτερα των γραπτών πηγών με στόχο τον καθορισμό των επιπτώσεων των κλιματολογικών και περιβαλλοντικών αλλαγών στη Βυζαντινή Ιστορία. Πρόσφατα, ο συνδυασμός ιστορικών και αρχαιολογικών στοιχείων με δεδομένα των Φυσικών Επιστημών επέτρεψε μια πιο λεπτομερή ανάλυση αυτών των φαινομένων. Μπορούμε πλέον να σχηματίσουμε μια πιο ισορροπημένη εικόνα της αλληλεπίδρασης μεταξύ περιβαλλοντικών και κοινωνικο-πολιτικών αλλαγών σε κρίσιμες περιόδους της βυζαντινής ιστορίας όπως ο 7ος, 11ος ή ο 14ος αιώνας. Στα πλαίσια του μαθήματος θα παρουσιαστούν και θα συζητηθούν οι πηγές, οι μέθοδοι, οι έννοιες και τα αποτελέσματα αυτών των νέων μελετών. (Σημείωση: το μάθημα θα γίνει στα αγγλικά αλλά το υλικό που θα διανεμηθεί και οι διαφάνειες της παρουσίασης θα είναι στα ελληνικά).

• **Έφη Ράγια, *Η βυζαντινή διοίκηση μέσα από τις σφραγίδες των αξιωματούχων***

Το Βυζάντιο οφείλει τουλάχιστον κατά ένα μέρος τη μακροβιότητά του στην ευέλικτη διοικητική μηχανή που οικοδομήθηκε ήδη από την πρωτοβυζαντινή εποχή με στόχο τη μεγιστοποίηση της αξιοποίησης του πλούτου της χώρας, την ανατροφοδότηση του μηχανισμού και την κάλυψη των λειτουργικών αναγκών. Ο διοικητικός μηχανισμός του Βυζαντίου και οι διάφορες πλευρές του (πολιτική-διοικητική, στρατιωτική, δικαστική) είναι σχετικά καλά γνωστός δομικά μέσα από διαφορετικούς καταλόγους αλλά και από τις πολυάριθμες σφραγίδες των αξιωματούχων (σώζονται πάνω από ογδόντα χιλιάδες) που φανερώνουν την πολυπλοκότητά του αλλά και την εμπλοκή με την αυλή και την αυλική ιεραρχία. Το σεμινάριο στοχεύει στην παρουσίαση των συγκεκριμένων δομών και την ανάλυση όψεων του διοικητικού μηχανισμού μέσα από αυτά τα πολύτιμα και σμικρότατα αντικείμενα, με την επικουρία των καταλόγων ιεραρχίας.

• **Paolo Daniele Scirpo, *Αρχαιολογία της Σικελία. Πανελλήνιες και αυτόχθονες λατρείες***

Στόχος του σεμιναρίου είναι η εισαγωγή στην αρχαιολογία της Σικελίας από την Αρχαϊκή έως την Ελληνιστική περίοδο (8ο-3ο αιώνα π.Χ.), εστιάζοντας την προσοχή των διδασκομένων στην ένταξη των Σικελιωτών στον ελληνικό κόσμο. Στη σύντομη επισκόπηση αυτή, θα δοθεί ειδική έμφασις στις πανελλήνιες και αυτόχρονες λατρείες που άφησαν τα ίχνη τους στο νησί, στις ανάμεσά τους σχέσεις και στην εξέλιξη του θρησκευτικού αισθήματος.

- **Γιάννης Στόγιας - Γεράσιμος Μέριανος, *Θέματα από την ιστορία του χρήματος***

(βλ. Γεράσιμος Μέριανος - Γιάννης Στόγιας)

- **Γιώργος Τσιαπλής, *Η βυζαντινή Αθήνα μέσα από τα κείμενα. Ισορροπώντας ανάμεσα στο κλασικό παρελθόν και στο χριστιανικό παρόν (400-1200 μ.Χ.)***

Το σεμινάριο θα επιχειρήσει να ανιχνεύσει, μέσα από φιλολογικές μαρτυρίες (400-1200 μ.Χ.), την έλξη που ασκούσε η Αθήνα, το λίκνο του κλασικού πολιτισμού, στους Βυζαντινούς. Αν και παλαιότερα επικρατούσε η άποψη πως η μεσαιωνική Αθήνα, μετά το τέλος της ύστερης αρχαιότητας και το κλείσιμο των φιλοσοφικών της σχολών (529 μ.Χ.), εξαφανίστηκε από το ιστορικό προσκήνιο, όπως άλλωστε συνέβη με πολλές πόλεις της ηπειρωτικής Ελλάδας, εντούτοις, όπως μαρτυρούν οι πηγές, συνέχισε να αποτελεί ταξιδιωτικό προορισμό όχι μόνο για όσους αναζητούσαν ίχνη του αρχαίου μεγαλείου της, αλλά και σημάδια του χριστιανικού της παρόντος.

- **Σάββας Τσιλένης, *Η εξέλιξη του υστεροβυζαντινού και οθωμανικού αστικού χώρου από τον 14ο έως τον 20ό αι.***

Στην Ανατολική Μεσόγειο η οθωμανική κατάκτηση βρήκε τον αστικό χώρο κατακερματισμένο σε πόλεις με διαφορετικό κυρίαρχο. Βενετικά και γενονατικά λιμάνια, λίγα βυζαντινά στρατιωτικά οχυρά, στην ενδοχώρα και στις ακτές, με την πρωτεύουσα παρηκμασμένη από την συνεχή άμυνα και με φθίνοντα πληθυσμό και με τον πληθυσμό της υπαίθρου χώρας εξοντωμένο από τη συνεχή φορολογία και τους πολέμους και με μειωμένη αγροτική παραγωγή. Οι Οθωμανοί με μία σειρά νομοθετικών πράξεων περιόρισαν τις αγγαρείες που επιβάλλονταν στους αγρότες και οι ανάγκες σε εργατικά χέρια ενθάρρυναν την ανεπίσημη κινητικότητα των αγροτών, η οποία συνοδεύτηκε από τις υποχρεωτικές μετοικεσίες για τη τόνωση των μεγάλων αστικών κέντρων που έπαιζαν και το ρόλο των διοικητικών κέντρων των επαρχιών. Στην Μικρά Ασία, αλλά και σ' όλο το χώρο της Μέσης Ανατολής, η ανασφάλεια που δημιούργησε η παρακμή των κρατών των Μαμελούκων έδωσε την θέση της σε σταθερή και συγκεντρωτική διοίκηση, η οποία κατέστειλε τη ληστεία και προώθησε το διαμετακομιστικό εμπόριο.

Οι προϋφιστάμενες πόλεις έχασαν την παλαιότερη εμπορική σημασία τους, αλλά δεν εξαφανίστηκαν, μετατράπηκαν, μαζί με όσες νέες δημιουργήθηκαν, σε στρατιωτικά-διοικητικά κέντρα. Ο μεγαλύτερος αριθμός αυτών των πόλεων κτίστηκε μέχρι το τέλος της ρωμαϊκής εποχής και συνέχισε να συγκεντρώνει πληθυσμό, με λίγες εξαιρέσεις καθ' όλη την διάρκεια της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Η οθωμανική διοίκηση εγκαθίσταται σ' ένα ήδη αστικοποιημένο γεωγραφικό χώρο και χρησιμοποιεί το υφιστάμενο δίκτυο πόλεων. Συμβαίνουν αλλαγές στη λειτουργία ή τη σημασία της πόλης και κατ' ακολουθία στο φυσικό μέγεθος και το χώρο της, αλλά δεν παρατηρούνται νέες κτήσεις ή ιδρύσεις πόλεων. Η πλειοψηφία των αστικών κέντρων είναι αντικατοπτρισμός τριών μεγάλων αποικιακών

κυμάτων, την εποχή της Αρχαιότητας, από την Ελλάδα στην Μικρά Ασία. Οι βυζαντινοί κτίζουν μόνο τρεις πόλεις εξαρχής, την Ελενόπολη, την Πραινέτο και τη Βασιλινόπολη στο χώρο της Βιθυνίας και οι Οθωμανοί μόνο δύο, το Τσανακκαλέ και το Ντένιζλι.

Ο 17ος αι. υπήρξε εποχή μεγάλων δημογραφικών μεταβολών και ανακατατάξεων στην εθνοκοινοτική βάση συγκρότησης του πληθυσμού πολλών πόλεων και χωριών. Ο εποικισμός του ορεινού χώρου, από παραγωγικό πληθυσμό που κατοικούσε στον πεδινό είναι αδιαμφισβήτητο γεγονός σε συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές. Η κίνηση αυτή που βάδισε παράλληλα με την μετατόπιση άλλου παραγωγικού πληθυσμού, από τα πεδινά χωριά προς μεγάλα εμποροβιοτεχνικά κέντρα, εξηγείται από τις μεταβολές στο σύστημα διοίκησης και γαιοκτησίας.

Η «τσιφλικοποίηση» εφόρων πεδινών εκτάσεων έδωσε την αφορμή για το σχηματισμό ιδιότυπων αγροτικών οικισμών, τα «τσιφλικοχώρια». Αυτά προέκυπταν είτε από αναδιοργάνωση παλαιότερων αγροτικών οικισμών, στη βάση νέων αγροτικών σχέσεων παραγωγής, είτε σαν εντελώς νέοι σχηματισμοί στις περιπτώσεις εκχέρσωσης νέων εδαφών για καλλιέργεια. Ο χαρακτήρας των πόλεων ανάλογα με το μέγεθός τους είχε άμεσες επιπτώσεις στη διάρθρωση του οικιστικού δικτύου. Οι τάσεις αυτονόμησης των τοπικών αξιωματούχων, των αγιάνιδων, όπως ο Αλή πασάς των Ιωαννίνων, καθ' όλο τον 18ο αι. και οι αυξανόμενες ανάγκες της Υψηλής Πύλης ανάγκαζαν τους διοικητές των επαρχιών (σαντζάκ μπέηδες) να αυξήσουν τις πιέσεις προς τους ρεαγιάδες (κατοίκους των χωριών), που είχε ως συνέπεια τη μαζική εγκατάλειψη της υπαίθρου και τη μετανάστευση στις πόλεις. Παρ' όλες τις προσπάθειες για τον έλεγχο της φυγής από την ύπαιθρο, αυτή συνεχίστηκε μέχρι τα μέσα του 19ου αι., κυρίως μέχρι την ανακήρυξη των Μεταρρυθμίσεων (Τανζιμάτ).

Στις αρχές του 18ου αι. η Κωνσταντινούπολη ήταν η μεγαλύτερη ευρωπαϊκή πόλη με δύο εκατομμύρια κατοίκους, ωστόσο το μέγεθος της Αυτοκρατορίας επέβαλλε μια παρέκκλιση από την κλασική μορφή του δικτύου των αστικών κέντρων, με προεξάρχουσα πόλη την πρωτεύουσα, κάνοντας αναγκαία την ύπαρξη δευτερευόντων διοικητικών πόλεων. Ο ρόλος των ολιγάριθμων αυτών πόλεων, που ήταν έδρες περιφερειών (εγιαλέτ), θεωρείται περιορισμένος στη διεκπεραίωση των εντολών της Πύλης και η ακτινοβολία τους βρισκόταν πολύ πιο κοντά σ' αυτήν της πληθώρας των υπολοίπων αστικών κέντρων, παρά της Κωνσταντινούπολης. Επειδή η διοικητική ιεραρχία δεν περιελάμβανε πολλά επίπεδα, αλλά και επειδή δεν υφίστατο και αποκέντρωση αρμοδιοτήτων, δεν υπήρξαν πολλά περιθώρια για ιεραρχική διαφοροποίηση των επαρχιακών πόλεων στη βάση της διοικητικής λειτουργίας. Έτσι τα κέντρα των δύο μεγαλύτερων διοικητικών διαιρέσεων, των σαντζακίων και των εγιαλετιών, δεν διέφεραν ουσιαστικά μεταξύ τους πληθυσμιακά.

Στην ενότητα μαθημάτων θα εξετασθούν τα ανωτέρω θέματα διεξοδικότερα με την εξής σειρά:

1. Εισαγωγή: Οι πόλεις στο ύστερο Βυζάντιο και την προ-οθωμανική περίοδο (14ος-15ος αι.).
2. Οι οθωμανικές πόλεις την περίοδο της ακμής της Αυτοκρατορίας (16ος-17ος αι.).
3. Η οθωμανική επιρροή στις Ελλαδικές πόλεις (15ος-18ος αι.).
4. Οι πόλεις της Μικράς Ασίας και της Εγγύς Ανατολής (17ος-18ος αι.).
5. Η Κωνσταντινούπολη τον 19ο αι.
6. Συγκριτική επισκόπηση του χώρου της Ανατολικής Μεσογείου τον 20ό αι.

- **Τέλης Τύμπας - Χρήστος Καραμπάτσος, *Ιστορία της Τεχνολογίας. Ιστοριογραφικές Παρατηρήσεις***

Στο Φροντιστήριο θα παρουσιαστεί και θα συζητηθεί μια σειρά ιστοριογραφικών παρατηρήσεων για την ιστορία της τεχνολογίας. Οι παρατηρήσεις αυτές στοχεύουν στην επικοινωνία μεταξύ ερευνητών της ιστορίας της τεχνολογίας που ειδικεύονται σε διαφορετικές ιστορικές περιόδους. Στοχεύουν ταυτόχρονα στη συνομιλία των ιστορικών της τεχνολογίας με ιστορικούς από άλλες περιοχές.

Ενότητες

- Αντικείμενο, έννοιες, πρακτικές, πηγές, θεσμοί, ζητήματα της Ιστορίας της Τεχνολογίας
- Η ιστορία της έννοιας ‘τεχνολογία’
- Σύγκριση αντιπροσωπευτικών τεχνικών από διάφορες περιόδους
- Από την εφεύρεση στην διαμόρφωση της τεχνολογίας στη χρήση

• **Σταυρούλα Χονδρίδου, Στοιχεία για την εκπαίδευση μέσα από τις πηγές του 11ου αιώνα**

Μετά από μια σύντομη, γενική αναφορά στην εκπαίδευση στο Βυζάντιο, θα εξεταστεί αναλυτικότερα το βυζαντινό εκπαιδευτικό σύστημα τον 11ο αιώνα, καθώς στα μέσα του αιώνα αυτού έλαβαν χώρα αξιοσημείωτες αλλαγές και μεταρρυθμίσεις. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι στο πλαίσιο των μαθημάτων θα γίνει λόγος:

- για τα σχολεία της Κωνσταντινούπολης, τους δασκάλους, τα μαθήματα, τους μαθητές (ενδιαφέροντα, συμπεριφορά, συμμετοχή στη σχολική ζωή).
- για το κλίμα που επικρατούσε στην αυλή και τις τέσσερις προσωπικότητες που συνέβαλαν στην προώθηση των γραμμάτων την εποχή αυτή (Ψελλός, Μαυρόπους, Ξιφιλίνος, Λειχούδης).
- για την τέχνη της σχεδογραφίας και την καθιέρωση διαγωνισμού σχεδών.
- για την αναδιοργάνωση των φιλοσοφικών σπουδών (Φιλοσοφική Σχολή, Ύπατος των φιλοσόφων, “πτυχίο” φιλοσοφίας).
- για την ίδρυση Νομικής Σχολής (Μέτρα ενίσχυσης της Σχολής, Νομοφύλαξ, “πτυχίο” νομικής).
- για την ύπαρξη ή μη «τεχνικών σχολών».

• **Βασίλειος Χρηστίδης, Πρώιμες κατακτήσεις των Αράβων. Η κατάκτηση της Αιγύπτου και Λιβύης (7ος αι. μ.Χ.)**

Περιγραφή:

Α΄. Αίγυπτος: Η στρατιωτική οργάνωση της βυζαντινής Αιγύπτου. Η στρατηγική του ‘Amr, αρχηγού των Αράβων κατακτητών της Αιγύπτου. Οι καταστρεπτικές συνέπειες της διένεξης Κοπτών και Μελκιτών στη βυζαντινή άμυνα της Αιγύπτου.

Β΄. Λιβύη: Η κοινωνικό-πολιτική οργάνωση της βυζαντινής Λιβύης. Ο ρόλος του βυζαντινού ναυτικού στην άμυνα της βυζαντινής Λιβύης.

